

KONFLIKT W REPUBLICIE ŚRODKOWOAFRY- KAŃSKIEJ JAKO PRZYKŁAD KONFLIKTU WEWNĘTRZNEGO W KONTEKŚCIE UŻYCIA POLSKIEGO KONTYNGENTU WOJSKOWEGO

ABSTRAKT

Przedmiotem niniejszego artykułu jest konflikt niemiędzynarodowy opisany na przykładzie konfliktu w Republice Środkowoafrykańskiej, ukazanie metod prowadzenia walki przez strony konfliktu oraz zasady użycia Wojska Polskiego w operacjach policyjnych.

W artykule wykorzystano dostępne materiały źródłowe, w tym m.in.: przekazy organizacji międzynarodowych opisujących konflikt w Republice Środkowoafrykańskiej, wytyczne specjalistyczne w sprawie sformowania i przygotowania Polskiego Kontyngentu Wojskowego, dokumenty normujące użycie pododdziałów policji wojskowych (ang. *Integrated Police Unit*). Informacje dotyczące zakazanych metod walki pochodzą z analizy raportów międzynarodowych agencji zajmujących się ochroną praw człowieka – Human Rights Watch, Amnesty International – opracowanych w celu udokumentowania zbrodni na ludności cywilnej. Charakterystyczne dla tego konfliktu było właśnie skierowanie głównych działań zbrojnych przeciwko cywilom.

SŁOWA KLUCZOWE

konflikt niemiędzynarodowy, Republika Środkowoafrykańska, zakazane metody walki, policja wojskowa, prawa człowieka, operacje policyjne.

WSTĘP

Republika Środkowoafrykańska (RŚA) była francuską kolonią, która w 1960 r. uzyskała niepodległość. Po trzech dziesięcioleciach rządów wojskowych, w 1993 r. doszło do objęcia władzy przez rząd cywilny. Ten stan rzeczy trwał

tylko przez kolejne 10 lat. W marcu 2003 r. w wyniku wojskowego zamachu stanu prezydent Anfe-Felix Patasse ustąpił i władze przejął gen. Francois Bozize¹. Wkrótce po objęciu urzędu prezydenta, przeciwko nowemu przywódcy wystąpiła Unia Sił Demokratycznych na Rzecz Jedności (UFDR) kierowana przez Michela Djotodia². Konflikt, który wybuchł, toczył się przez trzy lata i zakończył w kwietniu 2007 r. podpisaniem porozumienia pokojowego w Birao³. Pomimo podpisania porozumienia pokojowego, sytuacja polityczna w Republice Środkowoafrykańskiej wciąż pozostawała napięta.

Część ugrupowań związana z prezydentem Bozize nie przyjęła postanowień pokojowych i kontynuowała walkę w północnej części kraju⁴. Do większej fali walk doszło ponownie w listopadzie 2012 r. Frakcje rebelianckie związane z Michelem Djotodia, które oskarżały prezydenta Bozize o niewywiązywanie się z postanowień pokojowych, zawiązały koalicję pod nazwą Seleka (w języku Songo –Przymierze)⁵. Rebelianci rozpoczęli ataki partyzanckie i organizowanie zasadzek na siły rządowe. Przeprowadzona w grudniu 2012 r. ofensywa pozwoliła bojówkom koalicji Seleka zająć główne miasta Republiki. Niezwykle szybkie postępy rebeliantów przy bardzo niskich stratach własnych obnażyły słabość środkowoafrykańskiej armii.

W wyniku sukcesów odnoszonych przez rebeliantów koalicji Seleka 26 grudnia 2012 r. w stolicy kraju – Bangui doszło do demonstracji. Prezydent Bozize 27 grudnia 2012 r., zwracając się bezpośrednio do Francji i Stanów Zjednoczonych, poprosił społeczność międzynarodową o wsparcie.

Stacjonujący w Republice Środkowoafrykańskiej przedstawiciele Misji dla umocnienia pokoju w Afryce Środkowej (MICOPAX) podjęli się wysiłków arbitrażowych, w wyniku czego wynegocjowano rozpoczęcie pierwszej tury rozmów między stronami konfliktu (w terminie do dnia 10 stycznia 2013 r.). W trakcie trójstronnych rozmów w Libreville, w których udział wzięły władze RŚA, rebelianci z koalicji Seleka i przedstawiciele Unii Afrykańskiej, renegocjowano postanowienia pokojowe z 2007 r. W wyniku rokowań stronom

¹ The World Factbook: Central African Republic, <<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ct.html>>, (dostęp: 13.09.2017).

² Rebels call for dialogue after capturing key town, <<https://www.irinnews.org/fr/node/228266>>, (dostęp: 12.09.2017).

³ Central African Republic, rebels sign peace deal, <https://usatoday30.usatoday.com/news/world/2007-04-13-central-africa_N.htm>, (dostęp: 13.09.2017).

⁴ S. Sayare, *Rebel Coalition in Central African Republic Agrees to a Short Cease-Fire*, <http://www.nytimes.com/2013/01/12/world/africa/rebels-agree-to-cessate-fire-in-central-african-republic.html?_r=0>, (dostęp: 13.09.2017).

⁵ Three rebel groups threaten to topple C.African regime, <<https://www.modernghana.com/news/436043/rebel-groups-threaten-to-topple-c-african-regime.html>>, (dostęp: 13.09.2017).

udało się osiągnąć zawieszenie broni⁶. Niestety, w związku z przeciągającym się procesem realizacji postanowień pokojowych, 22 marca 2013 r. rebelianci koalicji Seleka oskarżyli prezydenta o złamanie porozumienia z Libreville i wznowili ofensywę w Republice Środkowoafrykańskiej. W krótkim czasie opanowali kolejne miasta, a 24 marca 2013 r. zajęli stolicę kraju⁷.

Lider Seleka Michel Djotodia 25 marca 2013 r. ogłosił się prezydentem Republiki Środkowoafrykańskiej. Deklarował wolę przeprowadzenia demokratycznych wyborów w ciągu trzech lat oraz gwarantował zachowanie rządu skonstruowanego na podstawie ustaleń z Libreville⁸.

Wskutek wydarzeń w Republice Środkowoafrykańskiej, w marcu 2013 r. kraj został zawieszony w prawach członka Unii Afrykańskiej. W kwietniu 2013 r. afrykańscy liderzy podczas szczytu w Czadzie nie uznali Djotodii jako prawowitego prezydenta. Zamiast tego zaproponowali powołanie rządu przejściowego i przeprowadzenie wyborów w ciągu 18 miesięcy. Djotodia przystał na propozycje afrykańskich przywódców, jednakże ogłosił, iż stanie na czele Rady Narodowej⁹.

Po przejęciu władzy, wśród koalicji Seleka zaczęły się uwidaczniać wyraźne podziały, które przyczyniły się do wybuchu ponownych walk. Djotodia popadł w otwarty konflikt z przywódcami dwóch czołowych frakcji rebelianckich, a jego władza ograniczyła się praktycznie tylko do położonego na południowym krańcu kraju miasta Bangui. Prezydent Michel Djotodia 13 września 2013 r. rozwiązał koalicję ugrupowań zbrojnych Seleka, oskarżając jej członków o odpowiedzialność za falę przemocy w kraju¹⁰.

W związku z utratą kontroli nad bojówkami Seleka oraz rosnącą falą przemocy, chrześcijanie zaczęli organizować się w bojówki samoobrony pod nazwą Anty-balaka (w języku Songo – „anty-maczeta”). Głównym celem ugrupowania było prowadzenie akcji odwetowych na byłych członkach Seleka oraz ochrona ludności chrześcijańskiej. Członkowie Anty-balaka przeprowadzili 5 grudnia 2013 r. nieudany zamach stanu, którego celem było obalenie prezydenta i przywrócenie Françoise Bozize. Bitwa o Bangui, która zakończyła

⁶ Central African Republic ceasefire signed, <<http://www.bbc.com/news/world-africa-20990671>>, (dostęp: 10.09.2017).

⁷ Central African Republic: Rebels 'take palace as Bozize flees', <<http://www.bbc.com/news/world-africa-21915901>>, „epublice Środkowoafrykańskiej, dostępu.o jaśniejszy zapis dostęp: 10.09.2017).

⁸ C.African Republic rebel chief to name power-sharing government, <<https://archive.is/JkeNR>>, (dostęp: 10.09.2017).

⁹ A. Aboa, C. African Republic leader accepts regional transition road map, <<https://archive.is/20130503125742/http://www.trust.org/alert-net/news/cafrican-republic-leader-accepts-regional-transition-road-map/>>, (dostęp: 11.09.2017).

¹⁰ N. Dukhan, *The Central African Republic crisis*, University of Birmingham, Wielka Brytania 2016, s. 3.

się 7 grudnia 2013 r., pochłonęła według Amnesty International ok. 1000 osób (głównie cywili), a ok. 159 tys. zmusiła do ucieczki.

W odpowiedzi na całkowity upadek władzy w Republice Środkowoafrykańskiej, 5 grudnia 2013 r., Rada Bezpieczeństwa ONZ rezolucją nr 2127 autoryzowała wzmocnienie misji Unii Afrykańskiej MICOPAX i przekształcenie jej w operację wsparcia pokoju MISCA (International Support Mission to the Central African Republic). Jednocześnie Francja opierając się na tej samej rezolucji RB ONZ – w celu zapobieżenia całkowitemu upadkowi kraju oraz w celu ochrony obywateli francuskich – rozpoczęła operację pod kryptonimem SANGARIS¹¹.

Prezydent Michel Djotodia oraz premier Nicolas Tiangaye złożyli 10 stycznia 2014 r. rezygnację z pełnionych funkcji. Tymczasowe Zgromadzenie Narodowe wybrało w 20 stycznia 2014 r. na prezydenta dotychczasową burmistrz miasta Bangui – Catherine Samba Panza. Zyskała ona poparcie bojówek Ex-Seleka oraz Anty-balaka¹².

W związku z nadal rosnącą falą przemocy, Unia Europejska zdecydowała ustanowić własną operację militarną. Rada Bezpieczeństwa ONZ 28 stycznia 2014 r. przyjęła rezolucję nr 2134, która autoryzowała misję wsparcia pokoju Unii Europejskiej w Republice Środkowoafrykańskiej – EUFOR RCA. Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa ogłosił gen. Philippe’a Pontiesa dowódcą operacji. Półroczny mandat nadany przez RB ONZ przewidywał wystanie 500 żołnierzy z krajów Unii Europejskiej. Chęć udziału w misji zgłosiły Francja, Finlandia, Łotwa, Polska, Gruzja (w listopadzie 2013 r. podpisała umowę stowarzyszeniową z Unią Europejską), Estonia, Hiszpania, Luksemburg, Holandia, Dania i Rumunia. Głównym celem unijnej operacji wojskowej była ochrona ludności cywilnej w pobliżu stolicy kraju, zabezpieczenie lotniska M’Poko (znajdował się przy nim największy obóz uchodźców) oraz współpraca z afrykańskimi wojskami misji MISCA¹³.

Rada Bezpieczeństwa ONZ 10 kwietnia 2014 r. przyjęła rezolucję numer 2149 przekształcającą misję Unii Afrykańskiej MISCA w operację utrzymania pokoju zwaną MINUSCA (Multidimensional Integrated Stabilization Mission in

¹¹ Tamże, s. 15.

¹² Catherine Samba-Panza, nouvelle présidente de Centrafrique: pourquoi elle, <<http://www.rfi.fr/afrique/20140120-centrafrique-catherine-samba-panza-femme-dialogue>>, (dostęp: 13.09.2017).

¹³ UN approves use of force by EU troops in CAR, <<http://www.aljazeera.com/news/africa/2014/01/un-approves-use-force-eu-troops-car-201412816928460281.html>>,; epublice Środkowoafrykańskiej, dostępu.o jaśnieszzy zapis (dostęp: 29.08.2017).

the Central African Republic). Do faktycznego przejścia przez ONZ odpowiedzialności za misję doszło 15 września 2014 r.¹⁴

STOSOWANIE ZABRONIONYCH METOD WALKI PODCZAS DZIAŁAŃ ZBROJNYCH W REPUBLICE ŚRODKOWOAFRYKAŃSKIEJ

Konflikt w Republice Środkowoafrykańskiej jest jednym z wielu konfliktów w ostatnim czasie, w którym na masową skalę łamie się prawo konfliktów zbrojnych i prawa człowieka. Podczas niemal 10 lat strony biorące w nim udział stosowały zakazane metody walki, m.in.: morderstwa osób cywilnych (w tym kobiet i dzieci), tortury, wymuszone zaginięcia, rekrutację i wykorzystanie dzieci-żołnierzy, gwałty i inne formy przemocy seksualnej, plądrowanie, burzenie i palenie domów oraz miejsc kultu (zarówno meczetów, jak i kościołów), wymuszone przemieszczanie ludności cywilnej – w szczycie kryzysu w styczniu 2014 r. liczba wewnętrznie przesiedlonych osób (IDPs) wynosiła 935 000¹⁵.

Cechą charakterystyczną tego konfliktu było nierespektowanie podstawowej zasady międzynarodowego prawa humanitarnego, która wyłącza ludność cywilną i obiekty cywilne jako cel ataku. Zasada rozróżniania obowiązująca zarówno w prawie zwyczajowym, jak i konwencjach nakazuje stronom konfliktu rozdzielenie legalnych celów ataku od przedmiotów cywilnych. Statut Rzymski MTK, którego stroną jest Republika Środkowoafrykańska, stwierdza, że ataki na obiekty chronione (budynki o charakterze religijnym, edukacyjnym, szpitale, miejsca zbiórki rannych i chorych) stanowią zbrodnię wojenną. Podczas konfliktu w RŚA wielokrotnie dochodziło do ataków na miejsca chronione. Wśród najpoważniejszych pogwałceń prawa można wymienić:

– ataki na budynki religijne oraz personel duchowny (co stanowi naruszenie prawa zwyczajowego w zakresie ochrony infrastruktury religijnej oraz naruszenie Protokołu dodatkowego II w zakresie ochrony personelu duchownego)^{16,17},

¹⁴ About MINUSCA, <<https://minusca.unmissions.org/en/about>>, (dostęp: 11.09.2017).

¹⁵ Central African Republic: Time for accountability, <https://www.amnesty.org.uk/files/car_-_amnesty_international_report_-_time_for_accountability_july_2014.pdf>, Prośba o wpisanie dostępu

¹⁶ OHCHR Mapping Report I Central African Republic (CAR) Attacks against protected objects, <<http://www.ohchr.org/Documents/Countries/CF/Mapping2003-2015/Factsheet9-EN.pdf>>, (dostęp: 15.10.2017).

¹⁷ UN in Central African Republic condemns attack on civilians sheltering in church, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=48234#.We7_s0m3zif>, (dostęp: 18.10.2017).

- ataki na infrastrukturę medyczną oraz humanitarną (co jest naruszeniem zarówno prawa zwyczajowego, w części dotyczącej ochrony obiektów i personelu medycznego oraz ochrony personelu i dóbr pomocy humanitarnej, jak i Protokołu dodatkowego II w części dotyczącej ochrony budynków, środków transportu oraz personelu medycznego),
- ataki na infrastrukturę niezbędną do życia (która jest objęta ochroną zgodnie z protokołem dodatkowym II)¹⁸.

Powyższe przykłady to tylko część wielkiej kampanii prowadzonej przez obie strony konfliktu. Kampanii ukierunkowanej na pozbawienie ludności cywilnej podstawowych dóbr niezbędnych do życia i rozwoju (opieka zdrowotna, żywność, schronienia, edukacja). Obie strony, Seleka i Anty-balaka, kierowały się w swym działaniu pobudkami etnicznymi i religijnymi. Raporty opracowane przez agencję Human Rights Watch oraz Amnesty International¹⁹ wskazują na czystki etniczne oraz religijne, które stanowią naruszenie zakazu dyskryminacji (ze względu na pochodzenie czy religię) wynikającego z zapisów artykułu 3 wspólnego do konwencji genewskich i Protokołu dodatkowego II. Ataki o podłożu religijnym i etnicznym prowadziły obie strony. Miały one charakter rozległy i systematyczny, dokonywano ich w ramach szerszego planu, swoistej polityki eksterminacji walczących stron. Do najkrwawszych i najbrutalniejszych przykładów pogwałcenia praw człowieka zaliczyć można:

- zabójstwo 17 cywili r. w miejscowości Damala (przedmieścia Bangui) dokonane przez członków ugrupowania Seleka²⁰ – marzec 2013 r.;
- atak na miejscowość Ouin dokonany przez członków Seleka, podczas którego dokonano zbiorowej egzekucji mieszkańców (zabito 10 osób)²¹ – maj 2013 r.;
- zabójstwo 18 cywili przez siły Seleka r. w miejscowości Kassai (przedmieścia Bangui)²² – kwiecień 2013 r.;
- zbiorowa egzekucja dziewięciu mieszkańców Boy-Rabe dokonana przez siły Seleka nad rzeką M'Poko. Zamordowani cywile, byli przed śmiercią

¹⁸ UNOCHA. 2016. Humanitarian bulleting Central African Republic, <<http://reliefweb.int/report/central-african-republic/central-african-republic-humanitarian-bulletin-issue-8-february-2016>>, (dostęp: 11.10.2017).

¹⁹ por. "I Can Still Smell the Dead" The Forgotten Human Rights Crisis in the Central African Republic, <<https://www.hrw.org/report/2013/09/18/i-can-still-smell-the-dead/forgotten-human-rights-crisis-central-african-republic>> (dostęp: 20.10.2017) oraz Central African Republic: Time for accountability, <<https://www.amnesty.org/en/documents/afr19/006/2014/en/>>, (dostęp: 19.10.2017).

²⁰ Report of the mapping project documenting serious violations of international human rights law and international humanitarian law committed within the territory of Central African Republic between January 2003 and December 2015, OHCHR 2017, s. 126.

²¹ I Can Still Smell the Dead" The Forgotten Human Rights Crisis in the Central African Republic, Human Rights Watch 2013, s. 42.

²² Tamże, s. 52.

- torturowani, a sam incydent miał podłoże etniczne i religijne²³ – 15 kwietnia 2013 r.;
- zabójstwo 27 muzułmanów (w tym siedmiu dzieci) w miejscowości Bouca dokonane przez bojówki Anty-balaka – wrzesień 2013 r.²⁴;
 - zabójstwo 30 cywili w miejscowości Boyali oraz 100 w miejscowości Bossemptele przez bojówki Anty-balaka – styczeń 2014 r.²⁵;
 - czystki na tle religijnym dokonane przez siły Seleka na mieszkańcach miejscowości Baoro, zabito 100 chrześcijan – styczeń 2014 r.²⁶;
 - atak członków Anty-balaka na miejscowość Ngbima, podczas którego zabito 28 cywili – listopad 2014 r.²⁷;
 - masowa eksterminacja ludności cywilnej przez zorganizowane bojówki Seleka i Anty-balaka. Szacuje się, że zginęło wówczas ok. 1000 ludzi, a 214 tys. zostało przymusowo przesiedlonych – 5 do 6 grudnia 2013 r.²⁸;
 - rzeź mieszkańców miejscowości Bolo przez bojówki ex-Seleka, podczas której 11 osób zginęło bezpośrednio w wyniku ostrzału, a kolejne podczas próby ucieczki i przekroczenia rzeki Ouaka. Bojówkarze ograbili i spalili 118 domostw – listopad 2014 r.²⁹;
 - atak bojówek ex-Seleka na miejscowość Ngaba. Zamordowano wtedy 19 osób (w tym dzieci) i zniszczono 57 domów – grudzień 2014 r.;
 - wzięcie zakładników przez bojówki Anty-balaka. Incydenty miały miejsce w miejscowościach Mpanta oraz Gbanto. Zakładników po kilku miesiącach przetrzymywania w niewoli zwolniono po wpłaceniu okupu – wrzesień i grudzień 2014 r.³⁰;
 - atak odwetowy na obóz dla osób tymczasowo przesiedlonych w miejscowości Kaga-Bandoro dokonany przez bojówki Seleka, który spowodował śmierć 37 cywili, zranienie 60 kolejnych oraz konieczność przesiedlenia 20 tys. osób – 12 października 2016 r.³¹

²³ Tamże, s. 58.

²⁴ Report of the Mapping..., wyd. cyt., s. 136.

²⁵ Central African Republic: Time for accountability, Amnesty International 2014, s. 15.

²⁶ Tamże, s. 26.

²⁷ Killing Without Consequence. War Crimes, Crimes Against Humanity and the Special Criminal Court in the Central African Republic, Human Rights Watch 2017, s. 61.

²⁸ Report of the Mapping..., wyd. cyt., s. 148.

²⁹ Tamże, s. 37.

³⁰ Tamże, s. 68–69.

³¹ Central African Republic 2016/2017, <<https://www.amnesty.org/en/countries/africa/central-african-republic/report-central-african-republic/>>, (dostęp: 22.10.2017).

Wszystkie opisane tu przypadki stanowią przykłady łamania prawa zwyczajowego, które zabrania ataków na cywili niebiorących udziału w walce, a także zakazuje brania zakładników czy porwań i pracy przymusowej oraz łamania artykułu 3 wspólnego, również zabraniającego zamachów na życie i nietykalność cielesną osób niebiorących udziału w konflikcie zbrojnym, protokołu dodatkowego II, który podobnie jak artykuł 3 wspólny wprowadza ochronę ludności cywilnej, a dodatkowo zakazuje kar zbiorowych, brania zakładników oraz prac niewolniczych.

PRZEMOC SEKSUALNA

Ugrupowania zbrojne biorące udział w konflikcie zbrojnym w Republice Środkowoafrykańskiej stosowały przemoc seksualną³² jako taktykę lub środek walki³³,³⁴. Zbrodnie popełnione przez obie strony konfliktu mieszczą się w definicji zbrodni wojennych, a w niektórych przypadkach wypełniają definicję zbrodni przeciwko ludzkości³⁵. Zarówno Seleka, jak i Anty-balaka, dwie główne strony konfliktu, wykorzystywały przemoc seksualną jako zemstę i odwet za popieranie przeciwnej strony. Ofiarami przemocy seksualnej były przede wszystkim kobiety. Wiek ofiar mieścił się w przedziale od 5 do 60 lat. Wysoki procent całej liczby gwałtów stanowiły gwałty zbiorowe popełniane przez sprawców w liczbie dochodzącej do dwudziestu³⁶.

Do głównych form przemocy seksualnej mających miejsce podczas konfliktu w Republice Środkowoafrykańskiej zaliczyć należy³⁷:

³² Przemoc seksualna związana z konfliktem zbrojnym może przybierać formę gwałtów, niewolnictwa seksualnego, przymusowej prostytucji, macierzyństwa i aborcji, wymuszonej sterylizacji, małżeństw zawieranych pod przymusem oraz innych form wykorzystywania seksualnego dokonywanego na kobietach, mężczyznach lub dzieciach. Związek powyższych form przemocy seksualnej z konfliktem zbrojnym może wynikać z charakteru sprawy czynu (członek sił zbrojnych lub organizacji biorącej udział w konflikcie), poczucia bezkarności (wynikającej z faktu upadku państwa, sił bezpieczeństwa) lub nieprzestrzegania postanowień rozejmowych, Report of the Secretary-General on conflict-related sexual violence (S/2016/361), <<https://reliefweb.int/report/world/report-secretary-general-conflict-related-sexual-violence-s-2017249-enar>>, (dostęp: 24.10.2017).

³³ Central African Republic: Sexual Violence as Weapon of War. Widespread Rape, Sexual Slavery by Armed Groups, <<https://www.hrw.org/news/2017/10/05/central-african-republic-sexual-violence-weapon-war>>, (dostęp: 17.10.2017).

³⁴ Por. "They said we are their slaves". Sexual violence by armed groups in the Central African Republic, Human Rights Watch 2017.

³⁵ G. Kieran, *Rape, sexual slavery are weapons in Central African Republic war – report*, <<https://af.reuters.com/article/centralafricanrepublicnews/idafl8n1mf3tr>>, (dostęp: 20.10.2017).

³⁶ Report of the Mapping Project..., wyd. cyt., s. 206.

³⁷ OHCHR Mapping Report I Central African Republic (CAR). Conflict-related Sexual and Gender Based Violence, <<http://www.ohchr.org/Documents/Countries/CF/Mapping2003-2015/Factsheet4-EN.pdf>>, (dostęp: 16.10.2017).

- gwałty na kobietach ze względu na ich wyznanie lub pochodzenie etniczne (np. z plemienia Guli lub Haoussa);
- gwałty na kobietach jako kara za to, że ich zmarli partnerzy należeli do wrogiego ugrupowania (w tym na kobietach przebywających w strefach zamieszkałych przez przeciwną stronę konfliktu lub podejrzewanych o współpracę ze stroną przeciwną);
- gwałty popełniane publicznie, często na oczach członków rodziny, w tym dzieci;
- gwałty zbiorowe (nierzadko z udziałem 10–20 sprawców);
- gwałty na nieletnich dziewczynkach lub chłopcach, w tym poniżej 10 roku życia;
- gwałty na mężczyznach, w tym zbiorowe;
- gwałty na kobietach – członkiniach ugrupowań zbrojnych dokonywane przez członków własnych ugrupowań zbrojnych lub seksualne wykorzystywanie kobiet-rekrutów przez dowódców bojówek;
- małżeństwa pod przymusem z członkami grup zbrojnych, zwykle po uprzednim porwaniu;
- niewolnictwo seksualne w formie przetrzymywania w niewoli lub małżeństw pod przymusem;
- gwałty i inne formy przemocy seksualnej na kobietach oraz nieletnich (dziewczynkach i chłopcach) pozostających w szczególnie trudnej sytuacji, dokonywane przez członków zagranicznych sił zbrojnych stacjonujących w RŚA w celu ochrony ludności cywilnej³⁸.

Wszystkie formy przemocy seksualnej stanowią naruszenie prawa zwyczajowego konfliktów zbrojnych, które zakazuje gwałtów i innych form przemocy seksualnej, jak i przepisów zawartych w artykule 3 wspólnym oraz Protokole dodatkowym II, które zakazują zamachów na życie oraz nietykalność cielesną.

REKRUTOWANIE I WYKORZYSTANIE DZIECI-ŻOŁNIERZY

Konflikt miał bardzo druzgocący wpływ na dzieci. W latach 2011–2015 zarówno Seleka, jak i Anty-balaka, łamiąc zapisy międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych oraz praw człowieka, rekrutowały i wykorzystywały

³⁸ UN 'botched' sexual abuse cases in CAR, <<http://www.aljazeera.com/news/2017/09/botched-sexual-abuse-cases-car-170915100642651.html>>, (dostęp: 22.10.2017).

w działaniach zbrojnych dzieci-żołnierzy. W roku 2014 badania przeprowadzone przez UNICEF wykazały, że od sześciu do 10 tys. dzieci było związanych z grupami zbrojnymi. Od stycznia 2014 r. do grudnia 2015 r., w ramach programu demobilizacji dzieci z szeregów walczących stron zwolniono ich 5541 (4274 chłopców i 1267 dziewczynek), z czego 90% służyło w strukturach Anty-balaka. Niestety, wielokrotnie zdarzało się, że te które przeszły proces demobilizacji, były ponownie wcielane przez strony konfliktu.

Walczące strony wykorzystywały je nie tylko jako żołnierzy, ale również informatorów, kucharzy czy niewolników seksualnych. Anty-balaka podczas działań zbrojnych głównie dziećmi obsadzała punkty kontrolne i barykady, przeznaczała je do szpiegowania pozycji sił Seleka. Służyły również jako przynęta do wciągnięcia sił pokojowych w zasadzkę (przykładem może być użycie dzieci przez bojówki Anty-balaka 9 października 2014 r. w miejscowości Combatant w celu zatrzymania i ostrzelania patrolu sił MINUSCA) lub żywe tarcze (do takiego incydentu doszło w czerwcu 2015 r., kiedy członkowie Anty-balaka ostrzelali patrol sił MINUSCA, chowając się za uczniami liceum Boganda w Bangui). Nietelni werbowani przez Anty-balaka przechodzili podstawowe szkolenie z zasad postępowania się bronią, a także podstawowe szkolenie taktyczne.

Dzieci nie tylko brały udział w działaniach zbrojnych, były także ich ofiarami. Z danych zgromadzonych przez UNICEF wynika, że w latach 2011–2015 w wyniku walk zginęło 333 dzieci (w tym 258 chłopców i 75 dziewczynek), a 589 zostało okaleczonych (452 chłopców i 137 dziewczynek). Dane te mogą być bardzo zaniżone, gdyż ze względów bezpieczeństwa przedstawiciele ONZ nie mogli dotrzeć do najbardziej odległych części kraju. Do najkrwawszego zamachu doszło 7 sierpnia 2014 r., kiedy młodzież związana z ugrupowaniem Seleka zaatakowała katedrę św. Józefa w Bambari, zabijając 20 dzieci (19 chłopców i jedną dziewczynkę) oraz raniąc kolejnych czworo.

Nietelni byli również obiektami porwań dokonywanych przez walczące strony. W latach 2011–2015 udokumentowano uprowadzenie 257 dzieci (195 chłopców i 62 dziewczynki) w wieku od 3 do 17 lat. Głównym motywem uprowadzeń było osiągnięcie korzyści finansowej, czyli okupu lub możliwość postużenia się nimi jako żołnierzami w strukturach własnych ugrupowań zbrojnych³⁹.

Wszystkie działania stron konfliktu polegające na wykorzystaniu dzieci-żołnierzy stanowią złamanie prawa zwyczajowego (które obejmuje szczególną

³⁹ Report of the Secretary-General on children and armed conflict in the Central African Republic, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N16/037/46/PDF/N1603746.pdf?OpenElement>>, (dostęp: 06.11.2017).

ochroną dzieci dotknięte konfliktem zbrojnym) oraz naruszenie zapisów Protokołu dodatkowego II, który zabrania rekrutowania osób poniżej 15 roku życia. Dodatkowo należy pokreślić fakt, iż działania grup zbrojnych stanowią złamanie postanowień konwencji o prawach dziecka, którą Republika Środkowoafrykańska ratyfikowała w 1990 r.^{40,41}.

UŻYCIĘ POLSKIEGO KONTYNGENTU WOJSKOWEGO W OPERACJI TYPU „LAW ENFORCEMENT”

Konflikt w Republice Środkowoafrykańskiej uważnie obserwowała Unia Europejska (UE) zaniepokojona wysokim bilansem ofiar po stronie ludności cywilnej, poważnymi naruszeniami praw człowieka oraz dramatycznie pogarszającą się sytuacją humanitarną.

Na posiedzeniu Rady do Spraw Zagranicznych UE, które odbyło się w Brukseli 20 stycznia 2014 r., przyjęto projekt koncepcji zarządzania kryzysowego dla ewentualnej operacji z zakresu wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony w Republice Środkowoafrykańskiej. Tym samym udzielono politycznej zgody na rozpoczęcie przygotowań do operacji wojskowej. W dniu Rada Bezpieczeństwa ONZ 28 stycznia 2014 r. przyjęła rezolucję nr 2134 upoważniającą do ustanowienia unijnej operacji EUFOR RCA. Zgodnie z nią mandat misji EUFOR CAR obejmował wszelkie niezbędne środki do osiągnięcia celu misji. Jednocześnie czas misji ograniczono do sześciu miesięcy od momentu uzyskania pełnej zdolności operacyjnej FOC (ang. *Full Operational Capacity*)⁴². Rada Unii Europejskiej 10 lutego 2014 r. decyzją nr 2014/73/WPZiB zatwierdziła ustanowienie misji Unii Europejskiej w Republice Środkowoafrykańskiej – EUFOR RCA. Na dowódcę operacji został wyznaczony gen. dyw. Philippe Pontières. Jednocześnie ustalono, że dowództwo operacji (OHQ) znajdować się będzie w Larisie (Grecja)⁴³.

⁴⁰ Zob. art. 38 konwencji o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., a także zapisy Protokołu fakultatywnego do konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne z dnia 25 maja 2000 r.

⁴¹ Status of Ratification, zakładka: Republika Środkowoafrykańska, <<http://indicators.ohchr.org/>>, (dostęp: 07.11.2017).

⁴² Rezolucja 2134 Rady Bezpieczeństwa ONZ z dnia 28.01.2014 r., <<https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/2134-%282014%29%2C>>, (dostęp: 19.09.2017).

⁴³ Decyzja Rady UE nr 2014/73/WPZiB z dnia 10.02.2014 r., <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:040:0059:0062:EN:PDF>>, (dostęp: 17.09.2017).

Dnia 10 marca 2014 r. decyzją Rady Europejskiej nr 2014/181/CFSP zatwierdzono porozumienie międzynarodowe pomiędzy Unią Europejską a Republiką Środkowoafrykańską w sprawie statusu sił operacji EUFOR RCA. Podstawą do określenia praw i obowiązków personelu sił EUFOR była umowa z 16 kwietnia 2008 r. między stronami dotycząca pozycji sił działających pod przywództwem Unii Europejskiej podczas operacji EUFOR T Chad/RCA⁴⁴. Zgodnie z nią personel EUFOR korzystał w immunitetu od jurysdykcji karnej państwa przyjmującego i nie podlegał aresztowaniu ani zatrzymaniu w żadnej formie. Co więcej, nie ponosił odpowiedzialności za szkody i straty dotyczące mienia cywilnego i publicznego, które związane były z wymogami operacyjnymi lub powstały w wyniku działań związanych z zakłóceniem porządku publicznego lub ochroną sił EUFOR⁴⁵.

Pierwsza konferencja generacji sił (ang. Force Generation Conference) miała miejsce 25 lutego 2014 r. Francja zadeklarowała wówczas siły stanowiące ramę operacji EUFOR-RCA. Dodatkowo znaczący wkład zaoferowała Gruzja, Estonia, Rumunia oraz Hiszpania. Europejskie Siły Żandarmerii (European Gendarmerie Force, EGF) zaoferowały udział kompanii żandarmerii (Integrated Police Unit). Na kolejnych konferencjach generacji sił ustalono końcowy skład sił EUFOR-RCA, podpisano porozumienia w sprawie zabezpieczenia logistycznego, a także ustalono zasady przerzutu sił do miejsca operacji^{46, 47}. W tym miejscu należy podkreślić fakt, że mimo politycznego wsparcia państw europejskich dla operacji w Republice Środkowoafrykańskiej, dużym problemem okazało się zebranie wymaganej liczby wojsk, które mogłyby wypełnić mandat misji (dopiero na szóstej konferencji generacji sił ustalono etat misji). Rada Unii Europejskiej 17 marca 2014 r. zatwierdziła plan operacji i zasady zaangażowania EUFOR. Decyzją nr 2014/183/WPZiB w 1 kwietnia 2014 r. zdecydowała o natychmiastowym rozpoczęciu operacji w Republice Środkowoafrykańskiej i autoryzowała dowódcę operacji do jej realizacji⁴⁸. Za cel

⁴⁴ Decyzja Rady UE nr 2014/181/WPZiB z dnia 10.03.2014 r., <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2014:098:FULL&from=EN>>, (dostęp: 19.09.2017).

⁴⁵ Umowa między Unią Europejską a Republiką Środkowoafrykańską w sprawie statusu sił działających pod przywództwem Unii Europejskiej w Republice Środkowoafrykańskiej sporządzona w dniu 16.04.2008 r., <[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22008A0524\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22008A0524(01))>, (dostęp: 18.09.2017).

⁴⁶ Launching the EU military operation in the Central African Republic (EUFOR RCA) and its status in the CAR, <<https://publications.parliament.uk/pa/cm201314/cmselect/cmeuleg/83-xxv/8321.htm#n70>>, (dostęp: 18.09.2017).

⁴⁷ A. Eckstein, EUFOR RCA mission to be launched soon, <https://www.contexte.com/article/pouvoirs/eufor-rca-mission-to-be-launched-soon_30724.html>, (dostęp: 17.09.2017).

⁴⁸ Decyzja Rady 2014/183/WPZiB z dnia 1 kwietnia 2014 r. w sprawie rozpoczęcia operacji wojskowej Unii Europejskiej w republice Środkowoafrykańskiej (EUFOR RCA), <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014D0183>>, (dostęp: 17.09.2017).

operacji przyjęto zapewnienie bezpieczeństwa i stabilizacji w jej rejonie. Głównym zadaniem operacji było zapewnienie bezpieczeństwa, swobody przemieszczania się i funkcjonowania lotniska w Bangui, zapewnienie bezpieczeństwa ludności cywilnej w rejonie operacji (został on ograniczony do dwóch dystryktów miasta oraz rejonu lotniska międzynarodowego), wsparcie misji MISCA w osiągnięciu pełnej zdolności operacyjnej przez jej siły oraz stworzenie warunków do niesienia pomocy humanitarnej. Efekt końcowy operacji został określony jako stworzenie warunków do przekazania jej rejonu siłom misji ONZ lub Unii Afrykańskiej.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Bronisław Komorowski 23 kwietnia 2014 r. wydał, na podstawie ustawy z 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, postanowienie o użyciu Polskiego Kontyngentu Wojskowego (PKW) w operacji wojskowej Unii Europejskiej w Republice Środkowoafrykańskiej. Na jego podstawie określono ramy czasowe działania na 1 maja – 31 października 2014 r. Etat: „do 50 żołnierzy”⁴⁹ ustalono zgodnie z deklaracją na konferencji generacji sił. Dnia 13 czerwca 2014 r. ukazało się obwieszczenie Ministra Spraw Zagranicznych w sprawie uznania rejonu działania kontyngentu w operacji wojskowej Unii Europejskiej w Republice Środkowoafrykańskiej za strefę działań wojennych⁵⁰.

Zarządzeniem nr Z-4/MON Ministra Obrony Narodowej z 23 maja 2014 r. wprowadzono zasady użycia środków przymusu bezpośredniego, broni i innego uzbrojenia oraz określono sposób i tryb dokumentowania oraz meldowania o ich zastosowaniu przez żołnierzy PKW w operacji wojskowej Unii Europejskiej w Republice Środkowoafrykańskiej. Stabilizacyjny charakter misji EUFOR RCA znalazł odzwierciedlenie w zasadach użycia siły (ang. *Rules of Engagement*, ROE), zatwierdzonych przez Radę Unii Europejskiej i wprowadzonych przez powyższe zarządzenie. Przewidziano w nich możliwość użycia siły w celu zapewnienia wykonania zadań, samoobrony, obrony innych osób i mienia. Zasady te uwzględniały również, że EUFOR RCA będzie operował w warunkach międzynarodowego konfliktu zbrojnego. Zgodnie

⁴⁹ Postanowienie Prezydenta RP z dnia 23 kwietnia 2014 r. o użyciu PKW w operacji wojskowej Unii Europejskiej w Republice Środkowoafrykańskiej, *Monitor Polski* 2014 r., poz. 300.

⁵⁰ Obwieszczenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 5 czerwca 2014 r. w sprawie uznania rejonu działania Polskiego Kontyngentu Wojskowego w operacji wojskowej Unii Europejskiej w Republice Środkowoafrykańskiej za strefę działań wojennych, *Monitor Polski* 2014 r., poz. 453.

z załącznikiem nr 1 do zarządzenia⁵¹ żołnierze PKW w każdych warunkach mieli prawo do niezwłocznego użycia minimum siły w przypadku bezpośredniego zagrożenia dla ich zdrowia i życia, a także w przypadku zagrożenia zdrowia i życia personelu EUFOR RCA i sił sojuszniczych. Zasady użycia siły dawały im możliwość wykorzystania jej w samoobronie przeciwko każdej osobie (w tym cywilom, kobietom i dzieciom), która swoim działaniem i zachowaniem, odpowiednio do wieku i możliwości, była w stanie obiektywnie i bezpośrednio zagrozić życiu i zdrowiu personelu EUFOR RCA oraz sił sojuszniczych. ROE precyzowało także zastosowanie środków kontroli tłumu. Dozwolone było ich użycie, w tym chemicznych środków policyjnych, w celu zapewnienia bezpieczeństwa obszarów pozostających pod kontrolą i w odpowiedzialności EUFOR RCA, lub w celu zapewnienia swobody manewru (ang. *freedom of movement*). Wolno było posłużyć się armatkami wodnymi, gazem łzawiącym i pociskami niepenetracyjnymi. Natomiast chemiczne środki policyjne były zakazane.

Polski Kontyngent Wojskowy składał się z 50 żołnierzy. Jego głównym elementem operacyjnym był pluton manewrowy z Oddziału Specjalnego Żandarmerii Wojskowej w Mińsku Mazowieckim, który wchodził w skład Zintegrowanego Pododdziału Policji (ang. Integrated Police Unit, IPU). Zintegrowany pododdział policji był wyznaczony ze struktur Europejskich Sił Żandarmerii (ang. European Gendarmerie Forces, EUROGENDFOR), których Polska od 2013 r. jest pełnoprawnym członkiem. Misją sił policyjnych było przywrócenie prawa i porządku publicznego oraz walka z przestępczością w celu przywrócenia bezpiecznych warunków życia ludności cywilnej oraz funkcjonowania organizacji humanitarnych. Działanie to miało być realizowane wspólnie z siłami policyjnymi misji MISCA i wewnętrznymi siłami bezpieczeństwa Republiki Środkowoafrykańskiej⁵².

Obecność IPU była rozważana już na samym początku opracowywania planów operacji EUFOR RCA. Planowano, że będzie on odpowiedzialny za:

- koordynację działań z elementem policyjnym operacji MISCA oraz wewnętrznymi siłami bezpieczeństwa Republiki Środkowoafrykańskiej;

⁵¹ W treści załączonej do Zarządzenia uwzględniono zasady wynikające z wiążących Rzeczpospolitą Polską ratyfikowanych umów międzynarodowych – z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, inne umowy międzynarodowe zawarte przez Rzeczpospolitą Polską w celu realizacji przez PKW celów operacji wojskowej Unii Europejskiej w Republice Środkowoafrykańskiej oraz plan operacji opracowany przez organy Unii Europejskiej odpowiedzialne za prowadzenie działań PKW.

⁵² EUROGENDFOR mission in Central African Republic, <<http://www.eurogendfor.org/eurogendfor-missions/eurogendfor-car>>, (dostęp: 18.09.2017).

- ocenę zdolności pododdziałów MISCA do prowadzenia działań o charakterze stricte policyjnym (w związku z planem przekazania rejonu operacji misji ONZ);
- wsparcie i zabezpieczenie działania organizacji humanitarnych (jeżeli sytuacja będzie tego wymagała);
- wsparcie i zabezpieczenie powrotów uchodźców oraz zapewnienie ochrony zewnętrznej obozów uchodźców;
- prowadzenie rozpoznania oraz zbieranie informacji o bieżącej sytuacji operacyjnej w rejonie odpowiedzialności misji EUFOR RCA;
- zapewnienie bezpieczeństwa lokalnej populacji przez zapobieganie przestępstwom w rejonie odpowiedzialności misji;
- prowadzenie operacji przywrócenia porządku publicznego i kontroli tłumu samodzielnie lub w koordynacji z komponentem policyjnym misji MISCA (przy jednoczesnym zastrzeżeniu kontaktu bezpośredniego z demonstrantami. Pododdziały IPU miały użyć wszelkich dostępnych środków policyjnych, by nie dopuścić do kontaktu fizycznego);
- dopełnienie działania elementów policyjnych misji MISCA w operacjach przywracania prawa i porządku publicznego;
- wsparcie wewnętrznych sił bezpieczeństwa przy prowadzeniu dochodzeń. Zadania te zostały uzupełnione i ujęte w zakresie obowiązków dla stanowisk służbowych (pracy) PKW w Republice Środkowoafrykańskiej. Zgodnie z tym dokumentem pluton manewrowy, który pozostawał w relacji kontroli operacyjnej (OPCON) przez właściwych przełożonych w ramach PKW, był odpowiedzialny za:
 - zapewnienie swobodnego i bezpiecznego przemieszczania się ludności w obszarze odpowiedzialności EUFOR RCA;
 - prowadzenie działań patrolowych oraz policyjnych w rejonie operacji, w celu identyfikacji i neutralizacji zagrożeń dla ludności cywilnej, które wykraczają poza możliwości miejscowych sił bezpieczeństwa;
 - realizowanie przedsięwzięć z zakresu zabezpieczenia bojowego i ochrony wojsk na poziomie adekwatnym do aktualnej sytuacji oraz zgodnie z rozkazami i wytycznymi przełożonych;
 - udział w przedsięwzięciach zmierzających do odbudowy lokalnych sił bezpieczeństwa;
 - udział w operacjach mających na celu rozbrajanie nielegalnych ugrupowań o charakterze zbrojnym;

- wsparcie sił misji Unii Afrykańskiej MISCA w zakresie osiągnięcia zdolności do samodzielnego egzekwowania porządku publicznego;
- tworzenie warunków umożliwiających niesienie pomocy humanitarnej przez organizacje rządowe i międzynarodowe;
- monitorowanie sytuacji społeczno-politycznej i militarnej w teatrze działań;
- utrzymywanie w ciągłej zdolności sił i środków wydzielonych do działań w ramach zobowiązań koalicyjnych oraz w przypadku zagrożenia.

Żołnierze Polskiego Kontyngentu Wojskowego stacjonowali w bazie UCATEX, położonej nieopodal lotniska międzynarodowego M'Poco, w Bangui. Podczas pierwszej, prawie półrocznej zmiany, pluton manewrowy Żandarmerii Wojskowej wykonał 125 patroli, pokonując dystans ponad 10 tys. kilometrów. Do najbardziej spektakularnej operacji doszło 31 lipca 2014 r. podczas patrolu w trzeciej dzielnicy Bangui (dzielnica muzułmańska). Dowódca plutonu uzyskał informację o ukrytej broni i amunicji. Podczas przeszukania znaleziono amunicję, granaty ręczne oraz broń białą. W czasie oczekiwania na wsparcie pluton został zaatakowany przy użyciu granatów ręcznych. Po ponad dwóch godzinach walki wycofał się, bez strat własnych, zabierając nielegalną amunicję i broń.

ZAKOŃCZENIE

Konflikty niemiędzynarodowe nie stanowią novum w historii współczesnej. Wiek XX i początek XXI w. to czas, w którym stały się one normą współczesnych działań zbrojnych. Niemniej jednak, wciąż brakuje jasnych i przejrzystych uregulowań prawnych, które precyzowałyby zasady prowadzenia działań, a przede wszystkim wymuszałyby odpowiedzialność karną za łamanie prawa międzynarodowego konfliktów zbrojnych i praw człowieka. Protokół dodatkowy II przez swoje ograniczenia nie jest przestrzegany przez wszystkie państwa biorące udział we współczesnych konfliktach, a Międzynarodowy Trybunał Karny nie jest instytucją zdolną do prowadzenia wszystkich spraw związanych z naruszeniami prawa międzynarodowego.

Trzynastoletni okres działań zbrojnych w Republice Środkowoafrykańskiej charakteryzował się nie tylko falami poważnych kryzysów politycznych i związanymi z nimi konfliktami między grupami zbrojnymi popierającymi walczące frakcje polityczne, ale przede wszystkim upadkiem wartości, jaką jest ludzkie życie.

Konflikt w Republice Środkowoafrykańskiej wciąż się toczy i w związku z ciągłymi walkami o przejęcie władzy nie ma widoków na jego szybkie zakończenie. Ludzie tam mieszkający są z jednej strony zmęczeni ciągłą sytuacją zagrożenia, a z drugiej dążą do tego by ci, którzy dopuścili się najcięższych zbrodni, odpowiedzieli za nie. Do Międzynarodowego Trybunału Karnego wpłynęły już dwie sprawy o popełnienie zbrodni wojennych oraz zbrodni przeciwko ludzkości⁵³. Należy mieć nadzieję, że ich sprawcy otrzymają kary adekwatne do popełnionych czynów, a sam konflikt zakończy się jak najszybciej.

SUMMARY

The Central African Republic (CAR), a country that is often overlooked in the international arena, has suffered a series of military coups and political unrest since independence from France in 1960. That article briefly shows the road to conflict, describes serious violations of international human rights law and international humanitarian law committed within the territory of CAR between January 2003 and December 2015, and explains the legal frame of the process of using international security forces in law-enforcement type of military operations.

The Central African Republic needs a conflict-solving effort and a peace process that solves the problem of violence between the Séléka and groups of armed fighters that opposed ex-Séléka forces, called "anti-Balaka". Several organizations, principally the United Nations, are working in the country in order to end the conflict. However, the conflict is still ongoing, creating a wave of violence that has resulted in thousands of refugees, interim displaced people, deaths and political uncertainty.

Key words: Non-International Armed Conflict (NIAC), Central African Republic, Military Police, Human rights, Law-enforcement operations.

⁵³ Zob. Central African Republic. Situation in the Central African Republic. ICC-01/05, <<https://www.icc-cpi.int/car>>, (dostęp: 26.10.2017); Central African Republic II. Situation in the Central African Republic II. ICC-01/14, <<https://www.icc-cpi.int/carII>>, (dostęp: 26.10.2017).

BIBLIOGRAFIA

- Amnesty International report 2014/15 – Central African Republic.
- Central African Republic 2016/2017, <<https://www.amnesty.org/en/countries/africa/central-african-republic/report-central-african-republic/>>, (dostęp: 22.10.2017).
- Central African Republic: Sexual Violence as Weapon of War. Widespread Rape, Sexual Slavery by Armed Groups, <<https://www.hrw.org/news/2017/10/05/central-african-republic-sexual-violence-weapon-war>>, (dostęp: 17.10.2017).
- Central African Republic. Situation in the Central African Republic. ICC-01/05, <<https://www.icc-cpi.int/car>>, (dostęp: 26.10.2017).
- Central African Republic II. Situation in the Central African Republic II. ICC-01/14, <<https://www.icc-cpi.int/carII>>, (dostęp: 26.10.2017).
- Central African Republic: Time for accountability, <<https://www.amnesty.org/en/documents/afr19/006/2014/en/>>, (dostęp: 19.10.2017).
- Dukhan N., *The Central African Republic crisis*, University of Birmingham, Wielka Brytania 2016.
- EUROGENDFOR mission in Central African Republic, <<http://www.eurogendfor.org/eurogendfor-missions/eurogendfor-car>>, (dostęp: 18.09.2017).
- „I Can Still Smell the Dead” The Forgotten Human Rights Crisis in the Central African Republic, <<https://www.hrw.org/report/2013/09/18/i-can-still-smell-dead/forgotten-human-rights-crisis-central-african-republic>>, (dostęp: 20.10.2017).
- Kieran G., Rape, sexual slavery are weapons in Central African Republic war – report, <<https://af.reuters.com/article/centralafricanrepublicnews/idafl8n1mf3tr>>, (dostęp: 20.10.2017).
- Killing Without Consequence. War Crimes, Crimes Against Humanity and the Special Criminal Court in the Central African Republic, Human Rights Watch 2017.
- OHCHR Mapping Report I Central African Republic (CAR) Attacks against protected objects. <<http://www.ohchr.org/Documents/Countries/CF/Mapping2003-2015/Factsheet9-EN.pdf>>. (dostęp: 15.10.2017).
- Report of the mapping project documenting serious violations of international human rights law and international humanitarian law committed within the territory of Central African Republic between January 2003 and December 2015, OHCHR 2017.
- Report of the Secretary-General on children and armed conflict in the Central African Republic.
- Report of the Secretary-General on conflict-related sexual violence (S/2016/361).
- Tardy T., EUFOR RCA: tough start, smooth end, <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Alert_17_EUFOR_RCA.pdf>, (dostęp: 18.09.2017).
- „They said we are their slaves”. Sexual violence by armed groups in the Central African Republic, Human Rights Watch 2017.
- Watkons T, EU launches military operation in Central African Republic, <<http://edition.cnn.com/2014/04/01/world/africa/central-african-republic-eu/index.html>>, (dostęp: 18.09.2017).